

PLANSKE REGIJE I PROBLEMI KOMPLEKSNOG REGIONALNOG RAZVOJA

Novak Zubić,* Rajko Gnjato**

IZVLEČEK

UDK 913:711.2

Avtorja opredeljujeta pojem planske regije kot osnovno karakteristiko planskega razvoja.

ABSTRACT

UDC 913:711.2

PLANNING REGIONS AND PROBLEMS OF COMPLEX REGIONAL DEVELOPMENT

Authors defined the notion of planning region as the basic characteristic of planned development.

Savremena organizacija prostora, što izmedju ostalog podrazumijeva zasnovanost privrednog razvoja kao glavnog činioca kompleksnog regionalnog razvoja, nezamisliva je bez aktivnih nosilaca planskog razvoja nacionalnog prostora.

Planiranje prostora nameće potrebu izdvajanja planskih regija. Osnova za njihovo izdvajanje mora biti geografsko proučavanje prostora, i komponentno i kompleksno, uvažavajući ostala pitanja relevantna u ovoj problematici.

Savremena regionalna geografija daje kompleksan prikaz prostornih cjelina sa osnovnim regionalnim sadržajima, a težište stavlja na analizu regionalnih problema.

Izdvajanje ekonomskih rejona, nodalnih, nodalno-funkcionalnih i homogenih geografskih regija, donekle i fizičkih regiona, ima obilježje vremena u kojem je vršeno. Medjutim, suština i smisao regionalizacije nije

* Dr.,izr.prof., Geografski odsek PMF, 71000 Sarajevo, Vojvode Putnika 43

** Univ.asis., Geografski odsek PMF, 71000 Sarajevo, Vojvode Putnika 43

samo u registrovanju postojećeg stanja, već, prije svega, u pravilno i dugoročno usmjerenom razvoju regije. Naprijed navedene, karakteristično izdvojene, prostorne cjeline treba da posluže kao osnova za stvaranje planskih regija.

Pored toga što planski razvoj predstavlja preduslov svakom uspješnom razvoju, on između ostalog podrazumijeva ujednačavanje kvalitativnih svojstava društveno-ekonomskih sadržaja regionalnih cjelina.

Klasična građanska ekonomska nauka dugi niz godina zagovarala je ekonomski samorazvoj, koji sam po sebi stvara regionalne razlike, odnosno oblikuje regije. Tržišni automatizam doveo je do pojave velikih regionalnih razlika u okvirima istih nacionalnih zajednica. Navedeni i slični problemi nametnuli su potrebu državne intervencije u pogledu prevazilaženja teritorijalnih razlika privrednog i opšteg regionalnog razvoja. Prve organizovane i "planske" korake napravile su neke socijalističke zemlje, da bi nacionalni prostor, koliko je to moguće, učinile približno jednako razvijenim. Kapitalističkim zemljama objektivna stvarnost nametnula je iste potrebe. Tako nacionalno (državno) planiranje postaje važan elemenat regionalnog razvoja.

U praksi još uvijek prisutna lokaciona teorija uzrok je neskladu u pogledu zasnovanosti pojedinačnog i opšteg ekonomskog razvoja, kao i neskladu u ciljevima individualnog i regionalnog razvoja.

Naše socijalističko društvo u prvim godinama razvoja suočilo se sa objektivnim problemima u pogledu ravnomjernosti opšteg i regionalnog razvoja, a svakako ne treba bježati od subjektivnih slabosti koje su se ispoljile u neplanskom i kratkoročnom razvoju određenih regionalnih cjelina, koje danas označavamo nerazvijenim i nedovoljno razvijenim. Otežavajući faktori planskog kao i regionalnog razvoja u početnom periodu socijalističke izgradnje ispoljili su se kroz teritorijalne neravnomjernosti, pretežno agrarnu strukturu privrede sa niskim stepenom industrijalizacije, granski pristup u pogledu opšteg privrednog razvoja,

a problemi nepotpune kvantitativne analize onemogućili su temeljniji pristup regionalnoj problematici i slično.

Bez obzira koliko određene društvene institucije i stručna tijela vode računa o planskom razvoju naše zemlje i o problematici regionalnog razvoja, odnosno o elementima koji čine osnovu pojedinačnog i kompleksnog regionalnog razvoja, mi danas sa puno razloga ovu problematiku označavamo veoma važnom, kako u teorijskom tako i u praktičnom pogledu. Za praktično rješavanje navedenih i sličnih problema potrebno je u jugoslovenskoj privredi ostvariti gransko i teritorijalno jedinstvo, te izvršiti reintegraciju privrede kroz planske regije na saveznom nivou. Po našem mišljenju planske regije morale bi imati funkciju teritorijalno-proizvodnih kompleksa (TPK).

Kao što smo već rekli, osnova za izdvajanje planskih regija mora biti geografsko proučavanje prostora i komponentno i kompleksno, uz uvažavanje ostalih pitanja vezanih za problematiku razvoja društveno-političkog i ekonomskog sistema. Spoljni faktori razvoja moraju se uzeti u obzir prilikom pravljenja dugoročnih planova privrednog razvoja, odnosno izdvajanja planskih regija i utvrđivanja njihove osnovne funkcije. Pod spoljnjim faktorima podrazumijevamo sva pitanja vezana za ekonomski razvoj koja utiču izvan granica nacionalnog prostora.

Dakle, prvi i osnovni korak ka planskom razvoju nacionalnog prostora kao cjeline i njegovih dijelova je izdvajanje planskih regija na osnovu temeljnih geografskih istraživanja: a/ komponentnih prirodnogeografskih, b/ komponentnih društvenogeografskih, c/ karakteristično izdvojenih prostornih cjelina (prirodnih regiona, privrednih rejona, nodalnih i nodalno-funkcionalnih geografskih regija). Drugu grupu elemenata potrebnih prilikom izdvajanja planskih regija čine istraživanja u prirodnoj sredini vezana za prirodne nauke, a za cilj imaju da utvrde mogućnosti iskorištavanja prirodnih resursa, odnosno mogućnosti ekonomskog razvoja na bazi njihova iskorištavanja. Treću grupu elemenata čine istraživanja postojeće strukture nacionalne privrede, sa isključivo eko-

nomskog stanovišta.

Po našem mišljenju navedena istraživanja su osnov za globalno odredjenje planske regije i globalne zasnovanosti njenog ekonomskog razvoja. Unutar planske regije potrebno je izvršiti funkcionalnu diferencijaciju prostora na osnovu jasno odredjene privredne specijalizacije, kojoj kao osnova moraju poslužiti, pored navedenih, i druga istraživanja sa ekonomskog, sociološkog, istorijskog i drugih aspekata.

Nije nam cilj da analiziramo brojna pitanja vezana za planski razvoj i izdvajanje planskih regija već načelno da doprinesemo rješavanju ove složene problematike i utvrdimo zadatke geografa.

Ukoliko prihvatimo planske regije kao osnov opšteg i bitnu karakteristiku regionalnog razvoja onda zaključujemo da je ekonomsko pitanje osnovno u regionalnoj problematici. U vezi sa ovom problematikom nameće se pitanje kompleksnog regionalnog razvoja. O ovom problemu, kao i o većini iz regionalne geografske problematike, postoje različita shvaćanja. Većina analitičara teorijske koncepcije regionalnog razvoja slaže se u tome da se suština regionalnog razvoja ogleda u racionalnoj teritorijalnoj podjeli rada. S tim u vezi najvažniju stranu regionalnog razvoja predstavlja proizvodna specijalizacija planske regije - TPK. Kompleksan razvoj planske regije ne isključuje usku proizvodnu specijalizaciju. Ukoliko glavna specijalizovana grana privrednog razvoja planske regije ima uspješan razvoj onda će i prateće djelatnosti imati sigurnu osnovu razvoja. Neke od pomoćnih (akcesornih) grana uslovljavaju glavnu specijalizovanu granu a neke su posljedica njenog razvoja. Ni u kom slučaju ne znači da se razvoj planske regije mora zasnivati na usko specijalizovanoj proizvodnji. Ukoliko baza privrednog razvoja regije pruža različite mogućnosti razvoja, onda i razvoju planske regije treba prići kompleksno, dovodeći privredu i ukupan razvoj u povezan i uslovljen proces. Kompleksnost regionalnog razvoja treba uslovno prihvatiti i pojedinačno tretirati, zavisno od konkretnih uslova i mogućnosti razvoja.

Imamo primjera gdje kompleksnost regionalnog razvoja praktično znači razvoj skoro svih funkcija u regiji. Međutim, neke regije sadrže samo određene ili samo jednu specijalizovanu granu privrednog razvoja. Po našem mišljenju kompleksnost regionalnog razvoja može se zasnivati na jednoj ili na više specijalizovanih grana privrednog razvoja.

Dakle, skelet planske regije čini jedna ili više specijalizovanih grana privrednog razvoja, oko koje se, ili oko kojih se, razvijaju prateće djelatnosti komplementarnog karaktera. Planska regija treba da ima glavnu - vodeću funkciju, bez obzira na broj specijalizovanih grana. Npr. Vojvodina je žitnica Jugoslavije iako se u njoj nalazi veći broj specijalizovanih industrijskih grana, od kojih je većina preduslov uspješnog razvoja glavne specijalizovane grane, a ostale posljedica njenog razvoja.

Poseban problem prilikom izdvajanja planskih regija predstavljaju oni prostori koji ne pružaju osnove za razvoj niti jedne specijalizovane grane. U ovakvim primjerima politika regionalnog razvoja mora pored ekonomskog rješavati i pitanja socijalnog, političkog i sličnog karaktera, razvijajući pomoćne (akcesorne) djelatnosti ili vještačku industriju.

U nacionalno heterogenim zajednicama, kao što je naša zemlja, problemi neujednačenog regionalnog razvoja dolaze do punog izražaja. Uz sva pitanja koja determinišu strategiju regionalnog razvoja i ovo zasluži posebni pažnju.

Regionalni planovi predstavljaju posljednju etapu planskog procesa, gdje se u već izdvojenim planskim regijama utvrđuju pravci i perspektive razvoja.

Iz ovog kratkog izlaganja donekle se mogu sagledati zadaci geografa u rješavanju veoma složenih zadataka planiranja prostora i regionalnog razvoja, jednog od njegovih osnovnih pitanja. Obzirom da geografija, posebno regionalna, prostor tretira kompleksno smatramo da bi regio-

nalni geografi trebali imati važnu ulogu u izradi prostornih planova, izdvajanju planskih regija i utvrđivanju njihove osnovne funkcije. Svakako, regionalni geografi treba da vladaju i raspolazu analizama komponentnih geografskih nauka, te analizama regionalnogeografskih istraživanja, da bi se mogli uključiti u timski rad na izdvajanju planskih regija i utvrđivanju veoma složene problematike regionalnog razvoja.

Literatura:

- Alamfiev, P.M., 1959, Ekonomičeskoe raionirovanie. Gosplanizdat. Moskva
- Kirovski, P., 1968, Geografski elementi na ekonomskata regionalizacija. Zbornik na VIII. kongres na geografite od SFRJ vo Makedonija od 9.IX. do 14.IX.1968, Skopje.
- Marković, J., 1970, Geografske oblasti. Beograd.
- Vasović, M., 1971, Regionalna geografija - karakteristične regije na zemljinoj površini. Beograd.
- Papić, K., 1977, Ekonomskogeografske regije Bosne i Hercegovine. Geografski pregled, št. 21, Sarajevo.
- Mastilo, N., 1981, Regionalna geografija kao nastavni sadržaj. Geografski pregled, št. 25, Sarajevo.
- Čobeljić, N., 1980, Privreda Jugoslavije, knjiga druga, Beograd.
- Rogić, V., 1973, Regionalizacija Jugoslavije. Geografski glasnik 35, Zagreb.
- Gnjato, R., 1982, Prilog poznavanju regionalizacije jugoslovenskog prostora. Geografski list, št.37, Sarajevo.
- Ilešić, S., 1983, Specijalizacija i reintegracija u savremenoj geografiji. Zbornik XI Kongresa geografa SFRJ, Titograd.
- Vasović, M., 1983, Regionalna geografija i njena uloga u integraciji naše nauke. Zbornik XI Kongresa geografa SFRJ, Titograd.
- Gnjato, R., 1985, Regionalna podjela Bosne i Hercegovine u funkciji prostorne organizacije privrednog razvoja. Zbornik XII Kongresa geografa SFRJ, Novi Sad.

PLANNING REGIONS AND PROBLEMS OF COMPLEX REGIONAL
DEVELOPMENT

The territorial organization of space in the function of general, particular and complex regional development is one of the most acute problems today. Until recently this problem has not been paid due attention, which led, among other things, to territorial disproportions in general and particular economic development, i.e. such a state of affairs led to differentiation of regional parts and to a disproportion in their development. The causes to this phenomenon are various and ought to be looked for in the peculiarities of the socio-economic and political systems of certain national communities.

Modern development of any given national region changes the existing, primarily socio-economic set up, aspiring to equalization of the regional differences. Planning of space is one of the essential presuppositions of prosperous development of the plan regions and defining of their basic function. It is necessary, on federal level, to single out the plan regions, define their basic functions, carry out the reintegration of economy and achieve its branch and territorial unity. The plan regions must have a function of territorially productive complexes.

The issue of planned development is connected with the problems of complex regional development. The complexity of the regional development ought to be accepted conditionally and treated separately, depending on real conditions and possibilities of development. Regardless of the number of specialized branches, the planned region must have the main function.

The areas that offer no conditions for development of any branch of economic development pose a special difficulty. In such areas, accessory activities and "artificial" industries should be developed.

The problems of unequal regional development are particularly hard in nationally heterogeneous communities, so they must be adequately solved in accordance with the plans of general regional development.